

УДК 81'276.3

УСІЧЕННЯ ОСНОВИ ЯК СПОСІБ ТВОРЕННЯ СУЧАСНОГО МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ

Мартос С.А.

Актуальність. В українській культурі мову переважно сприймали як національний скарб, який необхідно усіляко захищати й оберігати. Це зумовило недослідженість субстандартних страт загальнонаціональної мови, які тривалий час залишалися поза увагою українських вчених. Одним із наслідків соціальних трансформацій в Україні к. ХХ – п. ХХІ ст. стала зміна співвідношення нормативного і ненормативного у мові. Не лише в усному мовленні, а й у засобах масової інформації, у художній літературі відбувся своєрідний вибух жаргонної, зниженої, розмовної, навіть нецензурної лексики. Природним є намагання лінгвістів осмислити й дослідити такі явища. Нова соціальна парадигма функціонування мови дзеркально відображається у свідомості молоді як найбільш мобільному прошарку суспільства. Актуальності у сучасному мовознавстві набувають студії, об'єктом дослідження яких є молодіжний сленг.

Вступ до проблеми. Молодіжний сленг – динамічна за своєю природою підсистема, яка варіюється залежно від певних етномовних та культурних особливостей регіону. Не випадково, скажімо, у роботі О.Горбача про шкільне арго окремо розглядається шкільна лексика Києва, Львова, Чернівців, Донецька та ін. [2]. Відома також кандидатська дисертація В.Цибулькіна, присвячена вивченню студентського жаргону в м. Харкові [6]. Матеріалом нашого дослідження є молодіжний сленг м. Херсона, який збирався протягом 1997-2004 рр. Переважна більшість наведених у статті прикладів не зафіксована жаргонними словниками української і російської мов (далі – БСРЖ, КСЖЛ) [4; 5].

У сучасних сферах комунікації спостерігається тенденція до економії мовних засобів, цьому сприяє, зокрема, такий спосіб словотворення, як усічення (скорочення) основи слова. Мета нашої розвідки – виявити особливості усічення слів у молодіжному сленгу, з'ясувати продуктивність/ непродуктивність різновидів скорочення основ, проілюструвати мовотворчість херсонської молоді, яка вносить власні інновації у формування українського молодіжного сленгу.

Твірними основами для одиниць молодіжного сленгу виступає лексика різних підсистем мови: літературна, діалектна, лайлива, іншомовна, жаргонна тощо. С.В. Вахітов виділяє шість типів функціонуючих у сучасному сленгу одиниць: 1) утворені від слів літературної мови в результаті полісемії; 2) утворені від лексичних одиниць літературної мови за допомогою афіксів, усіченням основи, складноскороченим способом і контамінацією слів; 3) запозичені з лексичного складу нелітературних форм рідної мови (просторічні, діалектні, лайливі); 4) запозичені з інших мов й уживані з різним ступенем засвоєння; 5) утворені від сленгових слів і ті, які отримали нове категоріальне значення (частинимовне або лексико-граматичне); 6) утворені від сленгових слів і ті, які набули нового модифікованого значення, здебільшого – словотворчі варіанти [1, с.27]. Спосіб усічення основи у молодіжному сленгу співвіднесений з 2), 5) і 6) типом сленгових одиниць.

Усічення основи слова є продуктивним способом творення молодіжного сленгу. Можливо, зручність вимови, економія мовних засобів і значеннева ємність є причинами популярності цього способу. Закон економії мовних зусиль – універсальна закономірність усної мови, яка посилюється у жаргонізованні, усічена форма слова заощаджує час і

УСІЧЕННЯ ОСНОВИ ЯК СПОСІБ ТВОРЕННЯ СУЧАСНОГО МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ

дозволяє (іноді на шкоду ясності) передати більше інформації. Зібрані у м. Херсоні скорочені сленгові лексеми – це виключно іменники, адже іменники у молодіжній субмові посідають основне місце, іншим частинам мови відводиться досить скромне місце, що властиво не лише українському молодіжному сленгу [3, с.87].

Усічення основ має три різновиди: апокопа (усічення кінцевої частини основи), синкопа (усічення середини слова) і афереза (усічення початкової частини слова).

Спостереження показують, що при усіченні найпоширенішою є апокопа. Об'єктом цього типу усічення постають і слова літературної мови, і жаргонні одиниці. Серед літературних найчастіше скорочуються іменники і прикметники: *тін* „підліток” (БСРЖ „тінейджер”), *дек* „декан”, *рек* „ректор”, *нар* „наркоман”, *кенгур* „прямокутна сумка з великою кришкою”, „светр з капюшоном” (+метафора), *дич* „дівчина (жінка) для задоволення сексуальних потреб” (від *дичина*), *Тавр* „Таврійський мікрорайон”, *Ушак* „проспект Ушакова” (пор. *Ушаки* „пл. Ушакова” у Севастополі), *унікал* „своєрідна, дивна людина” (*унікальний*), *комп* „людина з високим рівнем інтелекту” (*компетентний*), *мізер* „мало” (*мізерний*). Усічення жаргонних основ переважно відбувається без зміни семантики слова. Нові, усічені утворення і їх похідні співіснують у молодіжному сленгу м. Херсона (іноді навіть у мовленні того самого носія). наприклад, *шизоїд* „дивна, ненормальна людина” (КСЖЛ *шизоїдний*), *офіг* „психологічний комфорт” (у словниках *офігенний*), *чемар/ чемир* „самогон” (у словниках *чемергес*, у БСРЖ + *чемаргес*, *чемерген*), *кле* „вигук” (КСЖЛ *кльово* вигук „добре, чудово”), *движ/ движж* „місце зустрічі, вечірка” (у херсонському молодіжному сленгу є лексеми *движняк*, *движуха*; БСРЖ *движение*), *пача* „обличчя” (у словниках *пачка*), *зюзя* „алкоголік” (КСЖЛ *зюзік*). Зафіксована у мовленні молоді м. Херсона лексема *рубель* „ніс”, можливо, утворена усіченням від сленгового *рубильник* „ніс”. Припускаємо, що могла виникнути метафоричним перенесенням літературного *рубель* „вузька, дерев'яна дошка з ручкою і попереочними зарубками для качання білизни”, оскільки напрямок перенесення „знаряддя – частина тіла людини” є продуктивним у молодіжному сленгу (пор. *крюк*, *рашпіль* „ніс”, *кочерга* „рука”, *пінцети* „ноги”).

Множина слова, що піддається усіченню, зберігається й у похідних: *кросови* „кросівки”, *шкарти* „шкарпетки”, *адери* „кросівки фірми „Адидас” (+епентетичне звукосполучення), *преди* „батьки” (у словниках *предки*). Те ж найчастіше спостерігаємо й відносно роду (*дек* „декан”, *рек* „ректор”, *чемар/ чемир* „самогон”, *заточ* „вираз обличчя” та ін.), однак у деяких випадках він може й змінюватися: *кенгур* „прямокутна сумка з великою кришкою”, *тельбо* „живіт” (*тельбухи* „внутрішні органи вбитої тварини (шлунок, кишки тощо)”), *Шума* „Шуменський мікрорайон”. При творенні іменників жіночого роду до усіченої похідної основи додаються афікси -а, -ія: *тіч*, *тіча* „учитель” (КСЖЛ *тічерка*, БСРЖ *тічер*; від англ.), *Лаврія* „вулиця Лавренєва”, *шева* „100 гривень”. Лексема *шева* „100 гривень” утворена усіченням прізвища Шевченко, можливий і вплив омонімічного сленгізму на позначення відомого футболіста (КСЖЛ). Найменування українських грошових купюр прізвищем або іменем (зі словотворчими та фонетичними варіантами) тієї особистості, яка зображена на ній, – загальна тенденція жаргоновжитку (пор. КСЖЛ *тарасик*, *володимир*, *мазепка*, *грушевський*).

Часто апокопа як словотворчий прийом поєднується із суфіксальним способом, при цьому більшість суфіксів є носіями сленгової ознаки: -ар – *дискар* „дисотека” (КСЖЛ *дискара*, БСРЖ *дискач*), *бомбар* „місце зустрічі, вечірка” (у херсонському молодіжному сленгу функціонує одиниця *бомба* „позитивна ситуація”), *запар* „автомобіль „Запорожець””; -ан – *Вован* „пам'ятник Леніну”, *Суран* „вул. Суворова”, *колхан*, *колган* „обмежена людина” (перше – від російського); -ух (а) – *Житлуха* „Житлове селище”, *Лавруха* „вул. Лавренєва”; -ош (а) – *Микоша* „Миколаївське шосе”. Активність у приєднанні до усічених основ виявляють суфікси -чик, -ик (-ік): *нарчик* „наркоман”, *тралік* „тролейбус”, *тельчик* (БСРЖ *телик*), *фуфлик* „фуфайка” (відчутний вплив жаргонного *фуфлю* „щось погане, неякісне”), *запарик* „автомобіль „Запорожець”, *інстик* „інститут”, *Таврик* „Таврійський мікрорайон”, *Сурик* „вулиця Суворова”, *гідрік* „гідропарк”.

Похідні усічені основи найчастіше закінчуються на приголосний звук (на голосний – рідко).

Синкопа як різновид усічення у молодіжному сленгу зустрічається рідше, ніж апокопа. Усічення середини твірного слова – рідкісний спосіб словотвору і в кодифікованій літературній мові. У нашій картотеці не виявлені лексеми, які б не фіксувалися жаргонними словниками. Можемо навести одиничний приклад поєднання синкопи з суфіксальним способом словотвору *мафонтольчик* (у словниках *мафон*): *магнітофон* > *мафон* + штучний узуальний суфікс -тольчик.

Структурними складовими молодіжного сленгу є шкільний і студентський жаргони. Серед слів, що втратили серединні склади, є ряд таких, які утворилися в результаті так званого графічного скорочення. Слова, що піддаються подібному усіченню, звичайно зустрічаються в розкладах занять, іспитів, семінарів, у шкільних шоденниках і т.д., де у вузьких, як правило, графах повинні бути розміщені багатоскладові слова. Стало загальноприйнятим у деяких таких випадках скорочувати не кінцеву частину слова, а середню, проставляючи замість пропущених складів дефіс: *фіз-ра* (фізкультура), *літ-ра* (література), *мат-ка* (математика), *біб-ка* (бібліотека) тощо. Такі утворення охоче використовують носії молодіжного сленгу, змінюючи їх за відмінками, подібно іншим усіченням. Зустрічаються також і варіанти, наприклад: *літра* – *літера*, *матка* – *матица*.

Наступний тип усічення – афереза, що характеризується усіченням початку слова. У сленгу м. Херсона відзначений єдиний приклад аферези: найменування *стрюк* (записане в студентів) у значенні „висока, дуже худа людина”, звичайно з негативною оцінкою. Можливо, це утворення від розмовного *байстрюк*, хоча студенти, у мовленні яких зустрілося це слово, не змогли його мотивувати.

Порівнюючи дію усічення у кодифікованій мові з цим способом творення одиниць молодіжного сленгу, можемо зробити *висновки*. Спільними у обох стратах є причина продуктивності скорочення основ (мовна економія) і розповсюдженість апокопи порівняно з синкопою й аферезою. У молодіжній субмові усічення, крім компресивної функції, виконує експресивну, чому сприяє додавання сленгових суфіксів до усічених основ. Твірною основою нової одиниці молодіжному сленгу виступають не лише літературні слова, а й жаргонні лексеми. На нашу думку, існує можливість переходу певних усічених сленгових одиниць у літературну мову, наприклад, *унікал* „своєрідна, дивна людина”, *коми* „людина з високим рівнем інтелекту”, *мізер* „мало”.

Регіональні особливості певним чином демонструють топоніми молодіжного сленгу м. Херсона, утворені способом усічення. Інші приклади, використані у статті й не зафіксовані лексикографічними джерелами, свідчать про словотворчу і фонетичну варіативність субстандартної лексики, мовні потенції молодих людей.

Список літератури

1. Вахитов С.В. Способы и средства процесса сленгирования // Теория поля в современном языкознании / Материалы заочного научно-теоретического семинара. Часть VI. – Уфа, 2000. – С. 27-32.
2. Горбач О. Арго на Україні. – Мюнхен, 1993.
3. Карастойчева Ц. Българският младежки говор. – София, 1988.
4. Мокиенко В.М., Никитина Т.Г. Большой словарь русского жаргона. – СПб.: Норинт, 2001.
5. Ставицька Л. Короткий словник жаргонної лексики української мови. – К.: Критика, 2003.
6. Цыбулькин В.В. Маркированная лексика и фразеология в подсистеме русского социолекта (на материале студенческого Харькова): Автореферат дисс...к.ф.и. – Спб., 1992.

Поступила до редакції 14.02.2005 р.